

Dragan Prole, Novi Sad

O problemu fenomenološke povijesti filozofije

Dva prigovora Husserlovu stavu prema povijesti filozofije

Nije mali broj autora koji su Husserlovoj fenomenologiji zamjerali i kritizirali je zbog nedovoljne misaone osjetljivosti za pitanja i probleme vezane uz povijest filozofije. Navođenjem imena Helmutha Plessnera, Heinricha Lübea, Leszeka Kolakowskog, Teodora Adorna i Jana Broekmana – nije niti izbliza iscrpljen podulji spisak svih onih koji su smatrali da Husserl nije bio u stanju na zadovoljavajući način inkorporirati problem povijesti u osnovnu strukturu svojega transcendentano-fenomenološkog stanovišta. Kada se sagledaju teškoće iz kojih se najčešće crpila argumentativna snaga u spomenutim kritikama, može se uočiti da se one mogu grupirati oko dva ustanovljena nedostatka. Husserlovo razumijevanje i interpretacija povijesti filozofije kritizirana je zbog svoje nedovoljne profiliranosti i određenosti, jer nije na dovoljno jasan i detaljan način ukazala na idejne, odnosno metodološke osobenosti svojeg shvaćanja povijesti filozofije, a niti je vlastito shvaćanje u dovoljnoj mjeri distingviralo i kritički odmjerila s ostalim mjerodavnim koncepcijama povijesti filozofije. Imajući u vidu da je Husserl po osnovnoj vokaciji matematičar, te da se filozofiji najprije obratio pokušavajući riješiti probleme što potječu iz matematike, kritičari su naglašavali da je ta činjenica imala za posljedicu to da je obvezujuću i nezaobilaznu ulogu što ju povijest filozofije ima za svako filozofsko mišljenje u nastajanju Husserl shvatio tek u poznom periodu razvijanja svoje fenomenološke filozofije.¹ Apstahirajući od toga u kojoj je mjeri za tu »manjkavost« zasluzno Husserlovo matematičko obrazovanje, prvi bi se prigovor mogao formulirati ovako: zakašnjeli uvid u važnost povijesti filozofije rezultirao je nedovoljno razvijenom Husserlovom koncepcijom povijesti filozofije. Druga teškoća na koju su kritičari ukazivali vezana je za sam karakter fenomenologije. Filozofija koja od filozofa zahtijeva apsolutni početak i njeguje pristup filozofskim problemima za koji je karakteristično da teži »osloboditi« se predrasuda, predstavlja, naime, jednu vrstu raskida s poviješću filozofije. Pozitivistička intonacija čuvene fenomenološke devize u tom je pogledu dovoljno sugestivna – »zur Sachen selbst«, a ne ka filologiji tekstova ili ka problemskom filozofiranju, koje svoju orijentaciju traži i nalazi u tra-

1

Da bi se ilustrirao stil spomenute argumentacije, dovoljno je navesti neke karakteristične primjere:

»Logici za ljubav Husserl je utvrdio matematiku kao prije-filozofski model u središte svoje filozofije.« Theodor W. Adorno, *Zur Metakritik der Erkenntnistheorie. Studien über Husserl und die phänomenologischen Antinomien*, Stuttgart 1956., str. 75.

»U svakom slučaju, nije samo od biografskog značaja to da on [Husserl-prim.aut.] u filozof-

sku problematiku ulazi kao matematičar, neopterećen kompleksom historije filozofije. Ideal matematičke egzaktnosti vodi još i njegove kasnije interpretacije filozofskih prethodnika...« Dunja Melčić i Zoran Đinđić, »Historija, kriza nauka i 'svet života' u filozofiji kasnog Husserla«, pogovor knjizi *Kriza evropskih nauka*, Gornji Milanovac 1991., str. 403.

diciji. Fenomenologiju zbog toga i krasi »aura jednog novog početka«,² što implicira da ona ima malo toga zajedničkog s filozofijama što su joj prethodile.³ Samim tim, istraživanje povijesti filozofije poduzeto od strane fenomenologije može imati samo puki deskriptivno-filološki karakter,⁴ čija bi zadaća bila pružiti činjenični prikaz onoga što se u filozofiji prije nje događalo, a što za utemeljenje i izgradnju same fenomenologije nije osobito relevantno, jer nju samu to događanje filozofije niti priprema, niti je u bitnom smislu determinira. Fenomenologija tako predstavlja jednu samoniklu, nepovijesnu filozofsku tvorevinu, ravnodušnu prema povijesti filozofije i ljudskoj povijesti u cjelini.

Što se prvog prigovora tiče, mora se priznati da je on u stanovitoj mjeri »isprovociran« od strane samog Husserla. Doista je nesporno da u radovima što ih je objavio, Husserl nije poklonio dovoljno pažnje razvijanju onoga što bi trebalo predstavljati fenomenološku povijest filozofije. To međutim ne znači i da uvid u značaj i ulogu koju povijest filozofije ima za konstituiranje i razvoj transcendentale fenomenologije pripada tek poznim otkrićima i da je Husserl desetljećima filozofirao potpuno »neopterećen« svime onime što se u filozofiji prije njega događalo.⁵

Ipak, mora se priznati da sustavno povijesno filozofsko pozicioniranje ideje univerzalne, stroge filozofske znanosti nije doseglo svoju punu jasnoću i određenost već u prvom razdoblju Husserlove filozofske djelatnosti. Također je nesporno i to da je svijest o neophodnosti izgradnje navlastito fenomenološkog shvaćanja povijesti filozofije zadobijala konkretniju određenost i čvršće konture zajedno s unapređivanjem Husserlove vlastite fenomenološke filozofije.⁶ U vezi s tim razvojem, valja napomenuti da nam Husserlov programski spis *Filozofija kao stroga znanost* (1911.), odnosno prvi tom njegovih *Ideja za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju* (1913.), nude samo fragmentaran i oskudan prikaz fenomenološkog razumijevanja povijesti filozofije, kako u pogledu njezina ukupnog sklopa, sagledanog u okviru tematizacije osnovne ideje koja historijski slijed pojedinih filozofskih stanovišta oblikuje u jedinstveno kretanje, tako i s obzirom na težišno pitanje – u kojoj mjeri i na koji način fenomenologija nastavlja lanac jedinstvenog tijeka povijesti filozofije? Jedino se arhitektonička izgradnja poznog dijela *Kriza evropskih znanosti i transcendentala fenomenologija* tješnje vezuje uz raspravljavanje o onim pogonskim snagama koje pokreću razvoj filozofije, pri čemu duhovna i kulturno-historijska situacija Husserlovoga vremena biva konačno sagledana u svjetlu tog razvoja. U tom je spisu fenomenologija podvrgnuta jednom temeljnom povijesnom, odnosno povijesno-filozofskom osvješćenju, čiji ključni učinak treba sagledati u jasno izraženoj Husserlovoj svijesti da je za zadovoljavajuće rješavanje svih osnovnih problema što ih je fenomenologija pred sebe postavila neophodno najprije provesti *fenomenološku rekonstrukciju povijesti filozofije*. Značaj fenomenološkog istraživanja povijesti ovdje je u toj mjeri istaknut da ono ne predstavlja ni manje ni više nego »uvjet mogućnosti« samorazumijevanja fenomenologije:

»... naše prvo historijsko osmišljavanje nam je kao trezvenu činjenicu pokazalo ne samo sadašnju faktičku situaciju i njezinu ugroženost već nas je također podsjetilo na to da smo mi, kao filozofi, po svom cilju naznačenom u riječi 'filozofija', po pojmovima, problemima, metodama, *nasljednici* prošlosti. Jasno je (a što bi inače ovdje moglo pomoći), da je potrebno jedno iscrpno *historijsko i kritičko povratno osmišljavanje*, da bismo se *prije svih odluka* pobrinuli za radikalno samorazumijevanje: i to pitajući se unatrag što se izvorno i oduvijek s filozofijom htjelo i što je ostalo kao htjenje svih filozofa i filozofija koje historijski međusobno komuniciraju...«⁷

U ostalim objavljenim spisima, Husserlovi osvrti koji su tematski usmjereni ka povijesti filozofije najčešće imaju formu konstatacije koja se dalje ne obrazlaže i ne objašnjava. Čak i tamo gdje oni zadobijaju značajniju tekstualnu ekstenzivnost, tiču se Husserlova kritičkog sagledavanja filozofskih suvremenika. Takvi nam komentari ipak ne mogu poslužiti kao uputna svjedočenja koja bi nam mogla pružiti dovoljnu građu za zadobijanje svih značajnih aspekata Husserlova odnosa prema povijesti filozofije. Kada se najznačajniji Husserlovi spisi pregledaju i razvrstaju u skladu s načelnim tematskim opredjeljenjem, čini se da bi osnovnu građu za razumijevanje Husserlova pojma povijesti filozofije trebalo potražiti u zaostavštini objavljenoj 1956., u okviru edicije »Husserliana« (VII. tom). Značajni dio te zaostavštine predstavljaju manuskripti Husserlovih predavanja održanih 1923–24., pod zajedničkim naslovom »Prva filozofija«.

Izraz prva filozofija odnosi se na dugu tradiciju filozofije i upućuje na Aristotelovo određenje kojim se precizira njezina prvotna zadaća. Međutim, u svojoj interpretaciji povijesti filozofije Husserl taj izraz misli u smislu izvorne ideje filozofije, one koja leži u temelju cjelokupne filozofske tradicije. A tu tradiciju Husserl ne izlaže u maniri historičara filozofije, što znači da se u njezinoj tematizaciji ne oslanja na stanovišta prvih filozofa. Za Husserla tradicija znači prije svega povijesno kretanje univerzalnog uma, urođenog čovječanstvu kao takvom. Taj um, međutim, ne leži u neprozirnoj općosti povijesnog subjektiviteta, niti predstavlja vječnu ideju koja neprestano iznova uzima forme konačnosti i tako konstituira povijest. Um inherentan filozofskoj tradiciji jest univerzalan, jer se ne poklapa ni s jednim

2

Rüdiger Safranski, *Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit*, München/Wien 1994., str. 93.

3

Na to ukazuju i Jan M. Broekman, *Phänomenologie und Egoologie. Faktisches und transzendentes Ego bei Edmund Husserl*, Den Haag 1963., str. 42; odnosno Zagorka Mičić, *Fenomenologija Edmunda Husserla*, Novi Sad 21988., str. 166.

4

Takvo istraživanje, prema Kasimu Prohiću, nije u stanju ukazati na »bitne relevancije« što ih tijek povijesti filozofije ima »za suvremena duhovna zbivanja i za ljudstvo u tom zbivanju«; Kasim Prohić, »Edmund Husserl – mislilac krize«, *Praxis*, Zagreb 1967., str. 744.

5

Husserl već 1894., u svom izvješću o spisima iz logike objavljenim u Njemačkoj, ističe da se ne može okarakterizirati kao plodno i validno ono filozofiranje koje ne polaže račune o odnosu spram osnovnih tijekova povijesti filozofije: »... teško je uvidjeti, kako se filozofija približava idealu jednodušnosti (Ideal der Einigkeit) i kako treba stupiti na put jednog postojanog napretka, ako pojedinačni istraživači filozofiraju ne hajući jedan za drugoga, tako reći jedan mimo drugog, umjesto da traže kritičko sporazumijevanje, radije mu se plašljivo sklanjaju s puta«. Edmund Husserl, »Bericht über deutsche Schriften zur Logik aus dem Jahre 1894«, u: Paul Natorp

(ur.), *Archiv für systematische Philosophie* Band III, Berlin 1897., str. 228.

6

U svom pismu Georgu Mischu od 27. XI 1930., Husserl objašnjava da je prvobitno »zapostavljanje« povijesti filozofije od strane njegove fenomenologije imalo samo privremeni karakter i da ono nije bilo motivirano sviješću o minornom značaju povijesti za fenomenologiju, već je bilo vođeno uvidom da fenomenologija još nije dovoljno sazrela za razvijanje »strogo znanstvenog« pristupa tome problemu. Husserl pritom nastoji i uvjeriti Mischa u to da je strpljivo razvijajući svoju fenomenološku poziciju neprestano tragao za načinom na koji bi se čitav kompleks problema vezanih uz problem povijesnosti mogao autentično interpretirati s fenomenološkog stanovišta: »... ja mislim da će se pokazati da se 'nehistorijski Husserl' samo privremeno morao distancirati od historije (koju ipak nikad nije gubio iz vida), i to upravo zato da bi metodski tako daleko napredovao da bi historiju mogao učiniti predmetom znanstvenog ispitivanja«. Navedeno prema: Antonio Ponsetto, *Die Tradition in der Phänomenologie Husserls*, Frankfurt am Main 1981., str. 87.

7

Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, »Husserliana«, Band VI, Walter Biemel (ur.), Haag 1954., str. 16.

filozofskim sistemom, niti s jednom filozofskom kategorijom. Husserlova interpretacija tradicije ima za zadaću upravo eksplikaciju tog univerzalnog uma, pri čemu je važno shvatiti da nije riječ o tome da Husserl naknadno rekonstruira um koji je prije njega ležao »skriven« u povijesti filozofije. Naprotiv, moglo bi se u sasvim načelnom smislu reći da je Husserl »vjeran« tradiciji i da se univerzalni um o kojemu on govori ne nalazi nigdje izvan tradicije, već se u njoj ozbiljuje. Ipak, Husserl ne pristaje da bude hermeneutičar Diltheyove provinijencije – kod njega se ne radi o prisvajanju i preuzimanju nasljeđa sabranog u duhu povijesne predaje, već o izvornoj konstituciji umskog sadržaja predaje. Za sada je neophodno napomenuti da je cjelokupna Husserlova tematizacija smisla i važenja filozofske tradicije određena s obzirom na univerzalni um mišljen kao konstituens tradicije. Stoga je i prvi dio predavanja o »prvoj filozofiji« imao prije svega jednu povijesnu zadaću, koja se sastojala u ustanovljenju povijesnog porijekla ideje prve filozofije i pokazivanju razvojnog oblika koji je fenomenologiju odredio kao prvu filozofiju. Zato im je Husserl i dao naslov »Kritička povijest ideja«. Uloga kritičke povijesti sastoji se u prikazu ideje fenomenološke prve filozofije kao imanentne, vodeće ideje, one ideje koja se najdirektnije oslanja na um inherentan filozofskoj tradiciji. Poput Hegela, i Husserl smatra da ono istinito u povijesti filozofije ne treba tražiti u nepovezanim i raštrkanim mnijenjima pojedinih filozofa. Istinito se u povijesti filozofije koncentrira u »njemu svojstvenom liku«. ⁸ Kritičkim ispitivanjem tog »lika«, Husserl pokušava pokazati da se s povijesno filozofskim stupanjem ideje istine nije u isti mah dosegnula i puna, sustavna eksplikacija istinitih filozofskih spoznaja crpljenih iz radikalizma apsolutnog utemeljenja. I u tome njegovo stanovište dobrim dijelom podsjeća na Hegelov uvid u povijest filozofije. Ipak, među njima postoje i značajne razlike. S obzirom da bi nas iscrpnija rasprava o ovome odnosu odvela daleko izvan okvira postavljene teme, valja samo napomenuti da se najznačajnija među razlikama ova dva projekta povijesti filozofije krije u Husserlovu neprihvatanju Hegelova shvaćanja cjeline povijesti filozofije kao jednog u sebi nužnog napredovanja određenog apriori ⁹ i koje odgovara logičkom izvođenju pojmovnih određenja ideje. Husserl ne želi prihvatiti bilo koji faktor povijesnog kretanja koji bi sezao preko osobne odgovornosti ljudi za sve ono što im se događa u povijesti, bez obzira na svu logičku nužnost s kojom bi on bio demonstriran, jer bi to neminovno pružilo čvrst alibi prilikom svakog pokušaja zataškavanja slobode i samoodgovornosti filozofa, jer su jedino oni, kao konkretni iskušavajući subjekti, pravi akteri u osmišljavanju povijesnog života. Povijest filozofije ipak nije niti puki zbroj različitih filozofskih stanovišta. Da bi iz raštrkanog slijeda pojedinačnih filozofija zadobio jedinstveno i cjelovito kretanje, Husserl je ipak prinuđen na teleološko izlaganje povijesti filozofije, pri čemu se odmah ogradio od mogućnosti da se pojmu teleologije pripíše ma koje tradicionalno značenje. Do značenja tog pojma moguće je doći tek ukoliko se ona otkriju putem konkretnih fenomenoloških istraživanja povijesti:

»Sva tradicionalna značenja riječi za nas su izvan snage.«¹⁰

Navlastitosti fenomenološke recepcije povijesti filozofije

Jedno od određenja povijesti filozofije što nam ih Husserl nudi polazi od zahtjeva da pojedine filozofije budu sagledane u skladu s realiziranjem nastojanja koja po njemu leže u biti filozofije:

»Povijest filozofije može se promatrati sa stanovišta njezine velike funkcije za čovječanstvo – sa stanovišta njezina nužnog određenja, da stvori univerzalnu i racionalnu samosvijest čovječanstva, putem koje bi ono trebalo biti izvedeno na put istinskog čovječanstva.«¹¹

Međutim, usprkos njezinoj neobičnoj važnosti, osnovna filozofska težnja ipak nije realizirana: zbiljnost »istinskog čovječanstva« ne premašuje bilo koji drugi nedostignut ideal. Možda je i to jedan od razloga što je Husserlovo ispitivanje povijesti filozofije sa stanovišta realiziranja njezinih najunutarnijih zahtjeva pokazalo jedan razočaravajući rezultat. U svakom slučaju, taj se rezultat sastoji u nalazu da nijedan filozofski projekt nije na dovoljno rezolutan način demonstrirao strogu znanstvenost, da nijedan nije na zadovoljavajući način odgovorio na najosnovniji zahtjev filozofije.¹² Povijest filozofije, sagledana sa stanovišta fenomenološke prve filozofije, biva shvaćena prije svega kao povijest aberiranja filozofije od svoje vlastite biti. Međutim, tada se neminovno nameće pitanje: ne predstavljaju li onda sva istraživanja provedena u »Kritičkoj povijesti ideja« – što su za predmet imala Platonovu, Descartesovu, Lockeovu, Humeovu i Kantovu filozofiju – samo neuspješan Husserlov pokušaj da na umjetni način pronade bilo kakav »zajednički priključak« s poviješću filozofije? Refleksije »Kritičke povijesti ideja« na žalost ne pružaju dovoljno argumenata koji bi mogli obraniti Husserla od takvog prigovora. Njezine se deskripcije ipak odlikuju jednom naglašeno školskom, odnosno predavačkom notom čiji je cilj da na temelju naglašavanja teškoća imanentno vezanih uz stanovišta spomenutih mislilaca ukažu na neophodnost fenomenološkog zasnivanja prve filozofije. Ideja filozofije koja je na djelu u tom spisu još uvijek nije ni približno pokazana na temelju cjelokupne strukture povijesti filozofskog mišljenja, niti se može govoriti o tome da ona na nužan način proizlazi iz povijesti filozofije i da u tom smislu predstavlja njezin rezultat. U »Kritičkoj povijesti ideja«, ideja filozofije više podsjeća na rezultat Husserlova vlastitoga filozofskog iskustva i razvoja, iz kojeg se crpe argumenti za neophodnost fenomenološke prve filozofije, nego što je ona mišljena na temelju vlastite duhovne situacije, koja je opet, sa svoje strane, sagledana u svjetlu cjelokupnog povijesnog mišljenja.

Da bi se razumjeo Husserlov odnos prema povijesti filozofije, neophodno je najprije ukazati na osnovni horizont u kojem se kreće njegovo mišljenje povijesti. Taj se horizont u stanovitoj mjeri poklapa kako s njegovom idejom filozofije pojmljenom u okvirima transcendentale fenomenologije tako i s idealom istinske znanstvenosti kao njezinom osnovnom vodiljom. Znanstveni karakter filozofije Husserl ne postulira kao njezin samorazumljiv

8

Dieter Henrich, »Über die Grundlagen von Husserls Kritik der philosophischen Tradition«, *Philosophische Rundschau* VI, Tübingen 1958., str. 5

9

»Cjelina povijesti filozofije jedan je u sebi nužan, konsekventan napredak; on je u sebi uman i određen je putem svoje ideje... Napredak je *a priori* nužan.« G.W.F. Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, Band I, Stuttgart/Bad Cannstatt 1965., str. 66.

10

Edmund Husserl, manuskript K III 28, str. 7, navedeno prema: Paul Janssen, *Geschichte und*

Lebenswelt. Ein Beitrag zur Diskussion von Husserls Spätwerk, Den Haag 1970., str. 66.

11

Edmund Husserl, *Die Idee einer philosophischen Kultur*, »Husserliana«, Band VII, Rudolf Boehm (ur.), Haag 1956., str. 205–206.

12

»Ja ne priznajem nijednu historijsku filozofiju kao filozofiju u konačnoj formi, onaj za filozofiju bezuvjetno zahtijevanoj formi stroge znanosti.« Edmund Husserl, *Erste Philosophie I. Kritische Ideengeschichte*, navedeno djelo, str. 6.

posjed, već ga razumijeva u smislu tekovine jednog permanentnog procesa, na osnovu kojeg se suspendiraju sva pozitivistička, naturalistička i psihologistička falsificiranja pojma znanosti i omogućuje se njezin autentični prikaz. Taj proces fenomenologija obuhvata pojmom *osmišljavanje*¹³ (die Besinnung):

»Da bi uopće omogućili znanost, nužno je jedno opće osmišljavanje onoga što znanost istinski zahtijeva kao formalno-opća ideja... djelo osmišljavanja ne trebamo promatrati kao nešto prije univerzalne znanosti kao njoj izvanjsko, već kao njezin početni ili osnovni dio.«¹⁴

Budući da za označavanje osnovne zadaće filozofije Husserl uvodi jedan pojam kojemu ranije nije pridavana toliko važna uloga, potrebno je razmotriti da li se osmišljavanjem bavila i filozofska tradicija – pri čemu bi potvrđan odgovor na to pitanje značio da Husserl zapravo govori o onoj stvari o kojoj je govorila i povijest filozofije; ili je, naprotiv, Husserlov pojam filozofije toliko korjenito različit od filozofske tradicije da govori o nečemu sasvim drugome?

Početno osmišljavanje unutarnjeg nacрта, ili osnovne projektne ideje koja treba biti ozbiljena u filozofskom djelanju, svojstveno je svakoj filozofiji. Ona se ne može zasnovati prepuštanjem bilo kakvom proizvoljnom ili samovoljno odabranom misaonom tijeku, već njezino zasnivajuće samozapočinjanje uvijek biva prožeto nekakvim samoosmišljavanjem, koje se ni u kojem slučaju ne može provesti ukoliko se filozofska tradicija u potpunosti zanemari. Pritom se mora skrenuti pažnja na to da se *differentia specifica* samoosmišljavanja Husserlove fenomenologije u odnosu na sve filozofije što joj prethode sastoji u tome, što je u fenomenologiji proces samoosmišljavanja učinjen eksplicitnom temom i motivom neraskidivo povezanim sa samim konstituiranjem filozofije.¹⁵

U svjetlu tog temeljnog pojma fenomenologije, Husserl nastoji ukazati na to da s odlukom za filozofiju mi zapravo započinjemo proces samoosmišljavanja koji sačinjava jedino tlo na kojem se filozofija temelji. Samoosmišljavanje Husserl razumije na način koji se sadržajno dodiruje s pojmom spoznaja, onako kako je ono shvaćeno u *Logičkim istraživanjima* – u smislu procesa ispunjenja značenjske intencije:

»Osmišljavanje znači pokušaj zbiljskog stvaranja samog smisla koji je u pukom mnijenju pomišljen, pretpostavljen, ili pokušaj prevođenja 'intendiranog smisla' (*Logische Untersuchungen*, 2. Aufl., II Band, I Teil, 50 f.) u ispunjen smisao, stvaranje evidencije njegove jasne mogućnosti. Baš ta mogućnost jest istinitost smisla, dakle cilj osmišljenog traženja i nalaženja. Osmišljavanje jest... radikalno shvaćena izvorna eksplicacija smisla, koja prevodi i prije svega teži prevesti smisao u modusu nejasnog mnijenja u smisao u modusu pune jasnoće ili bitne mogućnosti.«¹⁶

Ako se ovo ima u vidu, jasno je da za fenomenologiju povijest filozofije ne može biti nekakav pretpostavljeni kompleks spoznaja, koja su nam neophodna da bi uopće mogli započeti s fenomenološkim filozofiranjem. U tom smislu Husserl odlučno odbija mogućnost bilo kakvog povijesno-filozofskog »uvoda« u fenomenologiju. Sva naša »prethodna« znanja o povijesti filozofije za fenomenologiju mogu imati samo status pukog mnijenja koje se tek treba probiti do svoje pune jasnoće i otkriti svoj istinski smisao. Da bi se uspostavio istinski kontakt i komunikabilnost između povijesti filozofije i fenomenologije, neophodno je da i sama povijest filozofije također bude uvučena u proces osmišljavanja. Osmišljavanje povijesti filozofije trebalo bi otkriti postoji li neka mogućnost istinske realizacije, ili provođenja

onoga što se daje ustanoviti kao telos »intendiran« u njoj, pri čemu to provođenje ni u kom slučaju ne rezultira novim povijesno-filozofskim spoznajama, a da pritom ono ne inicira i konstituiranje, odnosno razvijanje samih fenomenoloških spoznaja. Raskrivanje smisla imanentnog povijesti filozofije i samorazvijanje fenomenologije u tom smislu ne treba shvatiti kao dvije različite zadaće, već kao ostvarivanje jednog jedinstvenog procesa osmišljavanja. Zbog toga se povijesti filozofije ne može na odgovarajući način prići ukoliko se to učini samo na historijski način,¹⁷ već je historijsku genezu neophodno artikulirati putem jedne geneze koja je ujedno i historijska i idealna.¹⁸ Da bi na fenomenologiji primjeren način mogao pristupiti povijesti filozofije, Husserl je prinuđen tragati za idealnom genezom koja se odlikuje prije svega time što ne predstavlja neki postupak koji se može *in stricto sensu* razlikovati od povijesne geneze. Osmišljavanje povijesti filozofije tako se raskriva kao *idealno-povijesna geneza*. Ono što u idealno-povijesnoj genezi dolazi do riječi i što predstavlja njezin osnovni učinak jest osvjetljavanje konstitucije kao procesa koji utiskuje smisao u povijesno duhovni život. Imajući to u vidu, Husserl povijesno-filozofsko istraživanje određuje kao istraživanje onog izvorno tvorećeg subjektiviteta, odnosno onog uma koji konstituirao smisao same povijesti. Takvo istraživanje ne smjera niti na traganje za navlastitostima filozofa kao pojedinaca, za specifičnostima njihovih »ja«, niti na pitanje o biti subjektiviteta kao takvog, ili o »svijesti uopće«, čijim bi se izlaganjem mogli ustanoviti osnovni sklopovi, kako povijesti filozofije tako i cjelokupnog povijesnog procesa. Usvajanje sličnih istraživačkih paradigmi prije svega bi dovelo do popredmećenja i nasilne objektivizacije povijesnog procesa, dok bi u prvom slučaju vodilo i do shvaćanja povijesti filozofije kao povijesti individualnih pogleda na svijet. Oba načina promatranja Husserlu su bila veoma strana. S tim u vezi, jedno od osnovnih obilježja Husserlovih filozofskih napora može se prepoznati u borbi protiv popredmećenja, otuđenja i pozitivističkog shvaćanja subjektiviteta, odnosno u ukazivanju na mnogobrojne zamke do kojih su povijest čovječanstva dovela takva shvaćanja. Konstituiranje smisla povijesti filozofije ne znači da samovolja filozofa ili njihovo proizvoljno nag-

13

Pored mnogih Husserlovih ukazivanja na značenje pojma osmišljavanje za fenomenologiju, zanimljivo je i svjedočanstvo Lava Šestova o jednom razgovoru sa Husserlom: »Ja sam mu rekao da je filozofija veličanstvena i posljednja borba, a on mi je oštro odgovorio: 'Nein, Philosophie ist Besinnung'«; Lav Šestov, »Uspomeni velikog filozofa (Edmund Husserl)«, *Letopis Matice srpske*, Novi Sad 1992., prev. Dobrilo Aranitović, str. 813.

14

Edmund Husserl, »Besinnung als Aktivität – Zur Phänomenologie der Besinnung über das Ziel einer Universalwissenschaft«, *Erste Philosophie II. Theorie der phänomenologischen Reduktion*, »Husserliana«, Haag 1959., str. 210–211.

15

Eugen Fink ističe da je upravo samoosmišljavanje ono u čemu se iskazuje jedinstveni radikalizam Husserlove fenomenologije. Eugen Fink, »Was will die Phänomenologie Edmund Husserls?«, u: *Studien Zur Phänomenologie 1930–1939*, Den Haag 1966., str. 173.

16

Edmund Husserl, *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*, Halle 1929., str. 8.

17

»Mi ne postajemo filozofi pomoću filozofijâ. Uхватiti se za historijsko, baviti se njime u historijsko-kritičkoj aktivnosti i htjeti dostići filozofsku znanost eklektičkom obradom ili anakronističkom renesansom – to daje samo beznačajne pokušaje.« Edmund Husserl, *Filozofija kao stroga nauka*, Beograd 1967., prev. Dafina i Milan Damnjanović, str. 54.

18

Problem idealne geneze Husserl shvaća kao problem određen i onim nužnostima koje su ostale skrivene u historijskom, dakle kao idealan i historijski ujedno. Edmund Husserl, »Problem einer nicht historischen sondern idealen Genesis der Idee strenger Wissenschaft«, *Erste Philosophie I*, navedeno djelo, str. 296.

vorno-povijesni život.²¹ Provođenje historijske redukcije ne znači ono što bi se moglo naslutiti doslovnim prihvaćanjem te sintagme – potpun, definitivan raskid s cjelokupnom poviješću filozofije. Naprotiv, njome se tek omogućuje da transcendentalni, intencionalni život svijesti, koja najprije »ozbiljno solipsistički filozofira«,²² bude uveden u svoju vlastitu povijesnost, čime se prevladava strukturalna i statička eksplikacija svjesnih tvorevina i osigurava se zadobijanje transcendentalnog bitka svijesti u njegovoj punoj konkrekciji. Uviranjem u vlastitu povijesnost, intencionalni život svijesti oslobađa se za rekonstrukciju svoje »predpovijesti«²³ (Vorgeschichte) – pri čemu ona nužno implicira i uvid u povijesnost one pojmovnosti u njoj sedimentirane. Rekurirajuće ispitivanje tradiranih jezičkih tekovina u horizontu pojmovnosti sedimentirane u svjesnom intencionalnom životu, u značajnoj mjeri produbljuje paradigmu fenomenološke analize, jer se ona više ne može bazirati isključivo na noetskim aktima i njihovim noematičkim korelatima. Potrebno je shvatiti da se kao nesumnjiv svjesni sadržaj javljaju i jezičke tvorevine koje istrajavaju i vode podrijetlo iz prošlosti. Unutar naslijeđene pojmovnosti, neminovno su uključena i znanja i iskustva drugih, koja su kao »elementarne intencionalnosti«²⁴ sufungirajuće prisutni u konstituciji našeg konkretnog životnog svijeta. Međutim, Husserl uočava i opasnost koja nastaje kada se jezičke tvorevine prošlosti pasivno prihvaćaju i preuzimaju – naime, mi se na evidentan način moramo osvjedočiti u izvorno obrazovanje smisla i u sedimentirani smisao, jer u protivnom potpuno blokiramo transcendentalnu dimenziju istraživanja. Briga za pojam jest briga za samu znanstvenost filozofije, do koje je fenomenologiji bez ostatka stalo. Budući da je nesporno da filozofija dobrim dijelom zahvaljujući svom jeziku doseže autentičnu dimenziju vlastite znanstvenosti, Husserl ne smije dopustiti da pojmovnost sedimentirana u transcendentalnoj svijesti ostane opterećena mundanim²⁴ značenjima ili konstrukcijama naslijeđenim iz prošlosti, kojima je zajednički imenitelj taj da se ne daju u punoj mjeri razjasniti. Sagleđani u toj perspektivi, svaka eksplikacija tradiranog smisla i raskrivanje evidencije o izvornom obrazovanju smisla nisu ništa drugo doli jedna povijesna analiza i uvid u apriori povijesti koji je putem historijske predaje postao univerzalan. Tek kada se ima u vidu rekonstrukcija vlastite predpovijesti, postaje razumljivom tvrdnja Elizabeth Ströker da je kod Husserla povijest filozofije mišljena kao historija intencionalnosti.²⁵

U svojem poznom »Ogledu o izvoru geometrije«,²⁶ Husserl razjašnjava svoje stanovište povratka na sedimentiranu pojmovnost:

»... prava povijest filozofije... nije ništa drugo nego vođenje natrag onih historijskih smislaonih tvorevina, resp. njihovih evidencija koje su dane u sadašnjosti – duž dokumentiranog lanca povratnih historijskih upućivanja – do u zatvorenu dimenziju praeevidencija koje im leže u osnovi.«²⁷

Da bi se filozofsko znanje moglo legitimirati kao validno, ono se na osnovi težišnih fenomenoloških uvida mora temeljiti u evidenciji. Deskriptivnom rekonstrukcijom onoga što je nepropitano i samorazumljivo ležalo u našoj vlastitoj povijesti, u intencionalnim implikacijama našega vlastitog svjesnog života, mi se osvjedočujemo u to da su u njoj prisutna i znanja čije evidencije vode porijeklo iz povijesti filozofije. Upravo to osvjedočenje nam razjašnjava da su u našoj svjesnoj sadašnjosti utisnute i heterogene tvorevine smisla, među kojima se nalaze i filozofski naponi osmišljavanja iz prošlosti. Čini se da je na tom tragu lako doći do fenomenološke povijesti filozofije –

naime, može se tvrditi da je za njezino cjelovito ustanovljenje dovoljno detaljno eksplicirati one tragove smisla iz prošlosti koji su još uvijek živo prisutni u našoj svijesti. Međutim, zadaća povijesti filozofije ipak je mnogo teža. Husserl je naglasio da se njegova svrha krije u otkrivanju »zatvorene dimenzije« onih evidencija koje leže u temelju svih potonjih tvorevina smisla. Pritom, Husserl ne podrazumijeva da praevidencije znače ujedno i vremenski prve evidencije, u smislu da bi ključ povijesti filozofije valjalo potražiti i naći isključivo kod predsokratovaca. Naime, takav put bi nesumnjivo, s jedne strane, doveo do upadljive simplifikacije povijesti filozofije, dok bi, s druge strane, obesmislio i devalvirao svaki pokušaj istraživanja jedinstvenog kretanja novovjekovne filozofije, koje Husserl izriješkom tvrdi. Preplitanje filozofskih spoznaja, te sintetički napori u kojima se s postojećim smislom stapaju i novi uvidi, kritička prevladavanja nekih stanovišta, odnosno novi načini postavljanja pitanja – čine povijest filozofije mnogo delikatnijom. Da i ne govorimo o fluidnosti povijesnih situacija na temelju kojih su mislioci tematizirali temeljne filozofske probleme. Praevidencije se ne kriju u nama nedostupnim uvidima drevnih filozofa koji bi se mogli učiniti pristupačnim samo putem genijalnih filoloških intervencija, odnosno putem mističkog uživljanja ili intuitivnog otkrivenja. Naprotiv, ono što znače praevidencije određeno je na temelju intersubjektivne suglasnosti koja je nužno određena duhovnom situacijom iz koje se aktualizira pitanje o povijesti filozofije:

21

Hubert Hohl, *Lebenswelt und Geschichte. Grundzüge der Spätphilosophie E. Husserls*, Freiburg/München, pretisak 1979., str. 68. Ipak, treba zapaziti da je kod Husserla povratak na izvornu subjektivnost, odnosno intersubjektivnost, koji oblikuje i tvori smisao (taj postupak Hohl navodi kao treći, posljednji korak historijske redukcije), mišljen kao primaran, »prvi« korak bez kojeg nema ništa od ontologije životnog svijeta i izlaganja pojmovnosti sedimentirane u njemu (zadobijanje životnog svijeta i raspravljanje o pojmovnosti sedimentiranoj u njemu Hohl navodi kao korake koji prethode dolasku do transcendentalne subjektivnosti). Zamisao postupnosti koraka u provođenju historijske redukcije valjalo bi odbaciti u korist shvaćanja »koraka« u smislu momenata jedinstvenog procesa koji se ne može razumjeti ukoliko se apstrahira od njihove uzajamne implikacije.

22

Edmund Husserl, *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*, »Husserliana«, Band I, S. Strasser (ur.), Haag 1950., str. 4.

23

Ludwig Landgrebe, »Lebenswelt und Geschichtlichkeit des menschlichen Daseins«, u: *Phänomenologie und Marxismus*, Band II: »Praktische Philosophie«, B. Waldenfels, J. M. Broekman i A. Pažanin (ur.), Frankfurt a/M. 1977., str. 55.

24

Zagorka Mičić pokazala je neophodnost analize sedimentirane pojmovnosti na osnovi spe-

cifičnog karaktera kojim se odlikuje jezik fenomenološke filozofije: »Jezik je sastavljen iz reči sa značenjem i pojmovima prirodnog stava, iz 'mundanih pojmova i reči', a i sama se fenomenologija služi tim jezikom i rečima... Zato postoji opasnost pri izlaganju fenomenološke filozofije da se smisao reči razume mundano i prede preko njenog transcendentalnog značenja.« Zagorka Mičić, *Fenomenologija Edmunda Husserla*, Novi Sad 21988., str. 159.

25

Elisabeth Ströker, »Husserls letzter Weg zur Transzendentalphilosophie im Krisis-Werk«, *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Mensenheim/Glan 1980., str. 166. I Hubert Hohl u autentičnoj transcendentalnoj povijesti intencionalnog života vidi mjesto nastanka povijesnog mišljenja; Hubert Hohl, navedeno djelo, str. 66.

26

Pod tim je naslovom ovaj ogleđ objavio Eugen Fink 1939. u *Revue Internationale de Philosophie*, a priređivač »Krise« Walter Biemel uključio ga je u priloge šestom tomu »Husserliane«.

27

Edmund Husserl, *Vom Ursprung der Geometrie, Die Krisis der europäischen Wissenschaften und transzendental Phänomenologie*, Beilage III, navedeno djelo, str. 381.

»Ono što je praevidencija za znanosti, određeno je od strane obrazovane osobe ili sfere takvih osoba koje postavljaju nova pitanja, nova historijska pitanja, i to podjednako vanjske povijesnosti u društveno-povijesnom svijetu, kao i unutarnje, dubinske dimenzije.«²⁸

U povijesti filozofije radi se o otkrivanju »zatvorene dimenzije« izvornih filozofskih evidencija. One nisu zatvorene zato što je njihovo značenje jednom za svagda fiksirano i nepodložno bilo kakvom preoblikovanju, već zato što se u njima radi o evidencijama koje su iznutra nosile izgradnju filozofskih sustava prošlosti, ali nisu u isti mah bile i na dovoljno jasan i adekvatan način izložene i artikulirane. Drugim riječima, prilikom osmišljavanja filozofskih pozicija prošlosti nisu postale istinski djelatne one evidencije koje su zapravo motivirale i inicirale nastanak pojedinih filozofija. Zatvorenost kao odlika izvornih praevidencija također znači i to da povijest filozofije predstavlja jedno jedinstveno kretanje. Ono što je stalno iznova pokretalo njezin razvoj jest jedinstven telos koji je bio zajednički svim relevantnim filozofskim pozicijama prošlosti, ali je ipak ostao u njima prikriven – što je uzrokovalo da nijedna filozofija nije ozbiljila telos prisutan u njoj, telos kome ortelosi imaju zahvaliti za legitimaciju unutar jedinstvenog povijesnog tijeka filozofije.

Telos urođen povijesti filozofije krije se u ideji da se filozofija konstituira kao stroga znanost. Bez obzira na sve methodske, problemske i epohalno-historijske transformacije kroz koje je prolazila filozofija u svojoj historiji, telos koji je upravljao cjelokupnom poviješću filozofije, usprkos svim mijenama, jest jedan isti. Ovo Husserlovo uvjerenje govori nam i o tome da on shvaća filozofiju kao specifičan racionalan odnos prema svijetu, u kojemu su apsolutno znanstveno utemeljenje filozofije i osobna egzistencija filozofa neraskidivo povezani. Taj odnos svoje početno zasnivanje ima u antici i principijelno se može iznova konstituirati u svakoj historijskoj epohi, jer je s filozofskim stremljenjem k apsolutnom opravdavanju misaonih postignuća korelativno povezan karakter filozofije mišljen u smislu samoopravdanja samog filozofa. Međutim, raskrivanje fenomenološkog pojma telosa takvim shvaćanjem filozofije nije učinjeno lakšim i jednostavnijim. To postaje jasno čim se pažnja usmjeri k problemu teleologije fenomenološke povijesti filozofije, koji se ne može učiniti plauzibilnim ukoliko se shvati kao proces unutarnjeg razvijanja ili postupnog sazrijevanja ideje vodilje koji nepogrešivo vodi ka kulminaciji, ka konačnom ozbiljenju njezina telosa, ka strogo znanstvenoj realizaciji filozofije. Fenomenološka zamisao teleološke povijesti nije nošena idejom razvoja prije svega zato što Husserlova uvjerljiva analiza usmjerena na činjenično stanje filozofskih istraživanja sugerira da je u povijesti radije riječ o unutarnjem slomu njezine ideje vodilje negoli o uspješnom i plodnom putu njezina ispunjenja i ozbiljenja:

»... cjelokupni povijesni proces ima veoma neobičan oblik, koji se može rasvijetliti tek posredstvom tumačenja najdublje skrivene motivacije: on nema vid uspješnog razvoja, kontinuiranog porasta postojanih duhovnih tekovina, niti nekog preobražaja duhovnih formi, pojmova, teorija, sistema, koji bi se mogao objasniti na temelju slučajnih historijskih situacija. Jedan određeni ideal univerzalne filozofije i njoj odgovarajuće metode stoji na početku, tako reći kao prazasnivanje filozofske nove epohe i svih njezinih razvojnih nizova. Ali, umjesto da je zaista djelovao, on je doživio unutrašnji raspad.«²⁹

Teleologija koja određuje povijest u njezinu kretanju zato se radije može okarakterizirati kao izraz nemoći duha da dopre do puta na kojem će uspješno ostvariti ideal univerzalne, strogo znanstvene filozofije negoli kao izraz plodnog razvoja u kojem je duh kontinuirano i postojano razvijao svoje

pretpostavke. Zato se neminovno nameće i pitanje: može li se s tako čudnovatim pojmom teleologije postići išta ozbiljno u povijesno filozofskom smislu?

Epohalna kriza filozofije i zadaća fenomenologije

U svom pristupu povijesti filozofije Husserl je stalno imao pred očima sliku o svojem dobu kao dobu čije filozofije ne samo da ne uspijevaju dosegnuti ideal univerzalne filozofije nego se, štoviše, odlikuju i gubitkom svakog kontakta s onime što predstavlja duhovno-historijsku pretpostavku svakog filozofiranja. Pošto Husserl filozofiju ne razumijeva kao marginalno promišljanje svijeta koje ni na koji način ne utječe na historijska događanja i socijalnu realnost, već insistira na njezinoj determinirajućoj ulozi, po kojoj ona iznutra oblikuje cjelokupan »objektivni duh« – raspad ideala znanstvene filozofije po njemu je neumitno doveo i do kulturnog sloma i do sveopće krize znanstvenog i historijskog fakticiteta.³⁰ Usprkos Husserlovoj dubokoj vjeri u ideal uma i u čovjekovu racionalnost, situacija krize u koju se zapale filozofija, egzaktne znanosti i cjelokupni historijski svijet primorala je Husserla na opreznost i na stanovitu distancu prema svemu što dolazi iz historije. Fenomenologija, kao duhovna tvorevina, prinuđena je da u aktualnoj duhovnoj situaciji prepozna sve ono što bi se moglo okarakterizirati kao simptom krize, ali je ona u isti mah i pokušaj koji sa svoje strane preuzima odgovornost razotkrivanja i suprotstavljanja svemu onom što je tu krizu izazvalo. U ovom dvostrukom istraživanju sastoji se veoma teška zadaća što ju je pred fenomenologiju postavilo Husserlovo razumijevanje povijesti filozofije. Ta ambivalentna pozicija navela je Husserla na »fenomenološki obrat«³¹ u kojemu fenomenologija poduzima radikalno, novo, kritičko osmišljavanje, kako same ideje filozofije tako i njezine cjelokupne povijesti, u kojoj ona na selektivan način ističe kao plodne one filozofske uvide koji po njegovu mišljenju upućuju na fenomenološko zasnivanje filozofije i opravdavaju njezinu povijesnu nužnost. Čini se da se najveći nedostatak Husserlove interpretacije povijesti filozofije krije upravo u »selektivnosti« njegova pristupa. Ona je, naime, »krivac« za nedovoljno poklanjanje pozornosti pojedinim filozofima (Aristotel, novoplatoničari, Schopenhauer, Marx, Nietzsche, Dilthey) i za zanemarivanje čitavih epoha (cjelokupna skolastika, njemački idealizam poslije Kanta, filozofija romantike). Pomalo je neshvatljivo da se Husserl smatrao sljedbenikom njemačkog idealizma, te da je naglašavao kako je njegova filozofija »odgajanje u idealističkom duhu«,³² a da je pritom Fichteov, Schellingov i Hegelov filo-

28

Isto.

29

Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und transzendente Phänomenologie*, navedeno djelo, str. 9–10.

30

Ludwig Landgrebe smatra da je situacija duhovnog sloma nakon Prvog svjetskog rata Husserla nagnala na preradu programa njegovih »Ideja«, preradu u kojoj se fenomenologija treba uhvatiti u koštac s problemima što proistječu iz konkretne historijske sadašnjice i tiču se težišne zadaće – prevladavanja duhovne krize u koju je čovječanstvo dospjelo. Ludwig Landgrebe, »Einleitende Bemerkungen zum Verhältnis von Gurwitsch und Schütz

zu Husserls Phänomenologie«, objavljeno kao uvod u: Alfred Schütz, *Aron Gurwitsch Briefwechsel 1939–1959*, Richard Grathoff i Bernhard Waldenfels (ur.), München 1985., str. XVIII.

31

Edmund Husserl, *Phänomenologische Psychologie. Vorlesungen Sommersemester 1925*, »Husserliana«, Band IX, Walter Biemel (ur.), Haag 1962., str. 237.

32

Pismo Heinrichu Rickertu od 26. XII 1915., navedeno prema: Iso Kern, *Husserl und Kant. Eine Untersuchung über Husserls Verhältnis zu Kant und zum Neukantianismus*, Haag 1964., str. 36.

zofski projekt smatrao neznanstvenim i dogmatičnim pokušajima razvijanja Kantove transcendentalne filozofije, koji nisu bili u stanju prisvojiti Kantove temeljne intuicije i iz njih izvući methodske konsekvence. Imajući u vidu navedenu teškoću, Julius Kraft uvjerljivo je ukazao na problematičnu jednostranost Husserlova tumačenja njemačkog idealizma:

»Ako se uzme u obzir da se transcendentalna fenomenologija shvaća kao nasljednica produktivnog jezgra kritičke filozofije, tada je nerazumljivo kako se u nju mogu uključiti i Hegel i Fichte, čije nerazumijevanje za ono bitno kriticizma fenomenologija nedvosmisleno konstatira.«³³

Na prvi bi se pogled stoga moglo učiniti da je Husserlova detekcija telosa intendiranog u povijest filozofije vođena nekom proizvoljnom aproksimacijom, koja pokušava bogatu riznicu filozofskih spoznaja svesti na izraz težnje ka jednom jedinom cilju, težnje iza koje se zapravo kriju potajne želje mislioca koji u filozofskom nasljeđu traži i nalazi ono čega zapravo nema. Međutim, ona je uistinu mnogo više opredijeljena Husserlovim vlastitim otkrićem temeljne karakteristike transcendentalnog intencionalnog života. Provođenje konkretnih analiza intencionalnog svjesnog života Husserla je odvelo izravno k univezalnom, historijsko-teleološkom razumijevanju fenomenologije. Budući da je i sam bio svjestan značajnih povijesno-filozofskih implikacija svoje koncepcije intencionaliteta svijesti, Husserl je ukazao da i u tom otkriću treba sagledati značajan pomak u odnosu na Brentanovo shvatanje intencionalnosti.³⁴ Analize intencionalnih implikacija sugerirale su Husserlu da je osnovni sklop intencionalnog života svijesti ustrojen teleološki – on je, naime, uvijek prinuđen tragati za potpunim osvjeđenjem, obistinjenjem, za apodiktikom evidencijom. Negativna dijagnoza povijesti filozofije, po kojoj Husserl nijednoj filozofiji ne priznaje strogu znanstvenost, posljedica je nedovoljne rasvijetljenosti subjektivnog transcendentalnog bitka, a ne činjenice da su njegovi prethodnici filozofirali bez svijesti o tome što zapravo čine. Zbog toga Husserl i može reći:

»Ni u jednoj epohi svojega razvoja filozofija nije mogla udovoljiti tom zahtjevu da bude stroga znanost. To nije mogla ni u posljednjoj epohi, koja i pored svih raznolikosti i suprotnosti filozofskih pravaca napreduje po jednoj bitno jedinstvenoj razvojnoj liniji od renesanse do danas. Dominantni etos novovjekovne filozofije jest baš u tome što ona umjesto da se naivno prepusti filozofskom nagonu, želi, naprotiv, da se konstituira kao stroga znanost, posredstvom kritičke refleksije i sve dubljim proučavanjem metode.«³⁵

Ovaj Husserlov stav prema povijesti filozofije, s kojim on otvara svoju raspravu o ideji filozofije kao stroge znanosti, ostat će aktualan u njegovu mišljenju i odupriet će se svim mijenama što ih je fenomenologija kasnije pretrpjela. Svoju fenomenološku poziciju Husserl pozicionira upravo unutar »dominantnog etosa novovjekovne filozofije« – povijesni učinak fenomenologije on vidi kako u njezinim istraživanjima koja taj etos čine transparentnim tako i u pokazivanju puta kojim bi se on konačno mogao realizirati. Napori cjelokupne povijesti filozofije bili su usmjereni prema onome što je fenomenologiji, po Husserlovu najdubljem uvjerenju, konačno pošlo za rukom – prema definitivnom trasiranju puta za konstituciju filozofije kao stroge znanosti. Time se Husserlov odnos prema povijesti filozofije cijepa na dvije strane, pri čemu one ipak sačinjavaju jedan jedinstven stav.³⁶ S jedne strane, negativan nalaz koji govori da ni jedna filozofija nije dostigla rang stroge znanosti prinudio je Husserla na svojevrsan raskid s poviješću filozofije, koji ipak ne znači odbacivanje, već radikalno, novo, fenomenološko osmišljavanje povijesti filozofije. Taj je nalaz opredijelio i

Husserlov zahtjev da fenomenolog mora biti »apsolutni početak«, što znači da mora apstrahirati od svih spoznaja koje nisu stečene unutar fenomenološkog istraživanja. S druge strane, fenomenologija, prema vlastitom samorazumijevanju, predstavlja krunu cjelokupnog razvoja povijesti filozofije – ona se smješta unutar te povijesti time što otkriva temeljne intencije prethodnih filozofija i uspijeva provesti u djelo ono čemu su sve one »potajno« težile, ali nisu uspjele dostignuti. Ta nam činjenica kazuje da s pojmom teleologije povijesti filozofije ipak ne stoji tako loše kako bi se to na prvi pogled moglo učiniti, te da je filozofija, usprkos slomu težišne ideje ipak zabilježila nekakve svrhovite pomake! I pored toga, Husserlova transcendentalna fenomenologija sebe ne razumijeva kao rezultat svih prethodnih filozofija, niti se ona, kao posljedica teleološkog razvoja povijesti filozofije, ispostavlja kao »kraj« same filozofije.

Naprotiv! Povijesno-filozofski rezultat transcendentalne fenomenologije ne treba sagledati ni u kraju niti u dovršenju same filozofije, nego u njezinu autentičnom početku, jer se tek zahvaljujući njoj filozofiji konačno otvara mogućnost da dosegne svoj istiniti oblik, oslobođen svih konstrukcija, naturalizacija i skepticizma.

Kada se sagledaju osnovne konture Husserlova pristupa povijesti filozofije, postavlja se pitanje: u kojoj je mjeri fenomenologija uspjela unutar svojega povijesno filozofskog osmišljavanja, odnosno u svojim konkretnim ukazivanjima na mjerodavne i aktualne uvide prošlosti, provesti vlastite zahtjeve za filozofskim stavom oslobođenim od predrasuda? Drugim riječima, može li zaista fenomenolog, kao »apsolutni početak« i »nezainteresirani promatrač« (unbeteiligten Zuschauer) svoja istraživanja teleološkog tijeka povijesti filozofije izložiti bez predrasuda, na jednak način kao, na primjer, deskripcije opažajnih danosti ili unutarnje svijesti vremena? Utisak je da su Husserlova povijesno-filozofska razmatranja – usprkos navedenim postulatima što ih je nametnulo polazište iz vlastite fenomenološke pozicije – vođena selektivno, što znači da su u njima povlašteno mjesto imale one filozofske pozicije koje se na ovaj ili onaj način mogu označiti pretečama fenomenologije. Fenomenološka povijest filozofije stoga se prije može okarakterizirati kao pretpovijest fenomenologije negoli kao cjelovita povijest

33

Julius Kraft, *Von Husserl zu Heidegger. Kritik der phänomenologischen Philosophie*, Hamburg 3¹977., str. 116.

34

»Brentana otkriće intencionaliteta nije dovelo do toga da u njemu vidi povezanost tvorevina, povezanost koja je u konstituiranom intencionalnom jedinstvu i njegovim svagdašnjim načinima danosti zatvorena poput jedne *sedimentirane povijesti*, jedne povijesti koja se može otkriti putem stroge metode. Zahvaljujući toj temeljnoj spoznaji, svaka vrsta intencionalnog jedinstva postaje 'transcendentalna nit vodilja' konstitutivnim 'analizama', a same te analize putem nje zadobijaju potpuno jedinstveni karakter; one nisu analize u uobičajenom smislu (reelne analize), već otkrića intencionalnih implikacija (u napredovanju od jednog iskustva ka sistemu mogućih prednaznačenih iskustava).« Edmund Husserl, *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik*

der logischen Vernunft, navedeno djelo, str. 217.

35

Edmund Husserl, *Filozofija kao stroga nauka*, navedeno djelo, str. 3.

36

Prema mišljenju Ise Kerna, cjelokupno povijesno filozofsko osmišljavanje fenomenologije događa se u jedinstvu s njezinim vlastitim samoosmišljavanjem: »Pravo samoosmišljavanje i autentično filozofsko-povijesno osmišljavanje, po Husserlu, sačinjavaju jedinstvo: autentično osmišljavanje povijesti filozofije zbiva se u samostalnom osmišljavanju zahtjeva same ideje filozofije u smislu telosa urođenom i intendiranom u povijest filozofije, a osmišljavanje vlastitih filozofskih zahtjeva moguće je samo putem povijesti filozofije koja biva rekonstruirana iz vlastite historijske situacije.« Iso Kern, *Husserl und Kant*, navedeno djelo, str. 307.

filozofije. Mišljena kao pretpovijest fenomenologije, Husserlova zamisao povijesti filozofije uvjetovana je u još jednom smislu. U njoj, naime, nije prikazana pretpovijest koja bi važila »za svaku moguću fenomenologiju«, jer je ona prije svega određena putem Husserlove vlastite zamisli fenomenologije, te bi se stoga moglo reći da važenje Husserlove koncepcije povijesti filozofije za svako drukčije filozofsko shvaćanje fenomenologije ostaje u najmanju ruku upitnim. Ovim se primjedbama nikako ne želi umanjiti značenje i vrijednost Husserlovih konkretnih povijesno-filozofskih analiza, koje su najvećim dijelom veoma minuciozne, uvjerljive i plodne, niti se njima nivelira konstitutivna uloga i nezaobilazno mjesto što ga povijesno osmišljavanje zauzima u fenomenologiji. Husserlov put u povijest filozofije vođen je prije svega jednom rezolutnom kritičkom perspektivom, čija osnovna namjera i nije bila pružiti iscrpnu sliku cjelokupne povijesti filozofije, već je željela vremenu zahvaćenom sveopćom duhovnom krizom ukazati na osnovne projektne ideje filozofije te, imajući u vidu prije svega te ideje, pokušati iznova propitati mogućnosti umne ljudske egzistencije i njezina ozbiljenja putem konačnog postignuća znanstvenosti kao vjekovnog filozofskog ideala. Pritom se ne smije zaboraviti da je novovjekovna filozofija izrasla na temelju zahtjeva da se filozofskim spoznajama mora osigurati posljednje utemeljenje. Husserlov uvid da se nastojanje novovjekovlja da na spoznajno-teorijski način utemelji filozofiju može realizirati jedino odbacivanjem striktno spoznajno-teorijske pozicije u pravcu specifičnih povijesnih refleksija, putem raskrivanja cjelokupnog smisla sedimentiranog u njezinoj pojmovnosti, svakako predstavlja kulminaciju njegovih povijesno-filozofskih istraživanja. Značenje ovoga Husserlova uvida shvatio je prije svih Heidegger,³⁷ dok ga je kasnije i Gadamer nastojao hermeneutički oploditi. Da i ne spominjemo druge suvremene autore koji su svoju motivaciju crpili iz spomenutog Husserlova stanovišta.

Ipak, nesporna je i činjenica da je Husserl do tog uvida došao veoma kasno, pred sam kraj svoje filozofske djelatnosti, a da se u njegovim ranim spisima itekako mogu pronaći tendencije k afirmiranju fenomenologije kao filozofije posljednjeg spoznajno-teorijskog utemeljenja. To je imalo za posljedicu da Husserlova zamisao raskrivanja sedimentirane pojmovnosti ostane projektom čija je realizacija prepuštena budućnosti.

Dragan Prole

Über das Problem der phänomenologischen
Geschichte der Philosophie

»Phänomenologische Geschichte der Philosophie?« bearbeitet manche Grundprobleme Husserls Phänomenologie, dargestellt auf Grundlage seiner Kritik an der Geschichte der Philosophie. Nach einleitender Untersuchung der Möglichkeiten und des Rahmens solcher Auslegung Husserls Phänomenologie, wurde die Grundcharakteristik Husserls Interpretation der Philosophiegeschichte betrachtet. Trotz Husserls anfänglichen Gesichtspunktes, daß der Philosoph ein absoluter Anfänger ist, hat sich herausgestellt, daß die Phänomenologie doch keine ungeschichtliche Bildung ist, und daß ihre Selbstbesinnung sich in der strukturellen Verbindung mit ihrer Besinnung der Philosophiegeschichte bewegt. Der Kulminationspunkt der philosophischgeschichtlichen Untersuchungen der Phänomenologie stellt die Einsicht in der Notwendigkeit der Befragung über das Sinn dar, das in der philosophischen Begrifflichkeit sedimentiert wurde.

37

Utisak je da je Heidegger projektom »destrukcije ontologije« – čija namjera nije negirati prošlost ontologije, već, u svjetlu propitivanja povijesti mišljenja i njoj imanentne pojmovnosti, legitimirati vlastito ontološko stajalište – nastavio tamo gdje je Husserl stao. Pitanje, koliko se Heidegger u sprovođenju

svojeg programa – koji je poslije *Bitka i vremena* proširen kritikom umjetnosti, znanosti i tehnike, te preformuliran u »prevladavanje metafizike« – zaista držao fenomenološke tradicije iz koje je potekao, daleko prelazi okvire ovoga rada.